
Pregledni rad

Rukopis primljen 22. 5. 2016.

Prihvaćen za tisak 16. 11. 2019.

<https://doi.org/10.22210/govor.2019.36.03>

Krešimir Bagić

ff.dubrava@gmail.com

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Anagram – vrlo kratak uvod

Sažetak

Povijest anagramiranja proteže se od antike do danas. Ona povezuje vrlo različita područja, iskustva i diskurze – od magijskih obreda, religijskih tekstova, kriptografije i prirodnih znanosti do pjesništva, jezične i književne teorije, društvenih igara i enigmatike. Anagram potkopava stabilnost diskurza te potiče na nova propitivanja prirode komunikacije.

Kada govore o podrijetlu anagrama, proučavatelji odreda spominju grčkog pjesnika Likofrona iz Halkide i kabalu. Brojne su podvrste i pojavni likovi anagrama. Ipak, najučestaliji su i najpopularniji anagram osobnog imena i anagram kakva uvriježena izraza ili rečenice. Anagramiranje imena može imati kriptičnu funkciju, a može se realizirati i kao pohvala ili pokuda. Anagramiranje uvriježena izraza pruža različite mogućnosti stilskog i značenjskog repliciranja.

Noviju povijest anagrama i njegov recentni status u retorici, semiotici, jezičnoj i književnoj teoriji nedvojbeno je obilježio Ferdinand de Saussure. Ženevski je mislilac tri godine (1906–1909) opsesivno čitao saturnijsku, homersku i vedsku poeziju vjerujući da se u njoj na razini teksta zakonito ponavljaju anagramirana imena glavnih junaka, božanstava, autora i sl. Saussure je pretpostavljao da u tim tekstovima postoji dodatni znakovni sustav, neovisan o autorovoj volji, koji poetski diskurz pretvara u mjesto zagonetnog širenja vlastitog imena po slogovima i stihovima pjesme. Saussureovo je istraživanje anagrama potaknulo rasprave o prirodi znaka, linearnosti označitelja i logocentrizmu; k tome, interpretirano je kao pandan Bahtinovu govoru o dijalogičnosti te kao važna karika koncepta intertekstualnosti i suvremenih teorija čitanja.

Ovaj vrlo kratak uvod u anagram nudi osnovne informacije o povijesti i praksi anagramiranja, izdvaja karakteristične primjere te upozorava na mjesto tog postupka u recentnim diskurzima.

Ključne riječi: anagram, kabala, logocentrizam, slovo, znak

Snaga slova, iako ju zanemarujemo, može biti iznimna. I može uzvratiti udarac. Ispod napisanoga kriju se riječi i iskazi koji se s napisanim poigravaju, koji ga nedoslovno udvajaju, potvrđuju, ironiziraju ili osporavaju. Ta se snaga krije u anagramu, figuri koju se može odrediti kao riječ, izraz ili rečenicu nastalu premještanjem slova koje druge riječi, izraza ili rečenice¹. Ili kako je to formulirao još Luka Zima: "Ovamo računamo taj slučaj, kad se po dvie i više rieči sastoje iz istih slova ali u promienjenom redu." (1880: 288)

U hrvatskoj su filologiji korišteni još neki nazivi za tu pojavu. Pavao Ritter Vitezović u svome rječniku *Lexicon Latino-Illyricum* (o. 1700) anagram naziva *jednakoslovje*, *pravoslovje* i *jednakoslovina*, inzistirajući očigledno na tome da je u pitanju "'jednaki' zapis (već zapisanoga)" jer se dvaput "rabe istovjetna slova (...), ali dakako u neistovjetnu poretku" (Marotti, 2014: 119). Komentirajući Vitezovićevo rješenje Bojan Marotti ustvrđuje da bi se naziv anagram mogao prevesti i kao *inopis* (2014: 118). Napokon, riječ *premetaljka* uvriježila se kao sinonim za anagram, osobito u enigmatskim krugovima.

U gotovo dvoipolisućljetnoj povijesti anagram se javljao u pjesništvu, magijskim obredima, misticizmu, religijskim tekstovima, kriptografiji, znanosti, društvenim igrama, enigmatici i sl.

1. POČECI ANAGRAMIRANJA

O njegovu porijeklu te o tome tko je bio prvi anagramist postoje različite pretpostavke. Izvjesno je jedino da su taj postupak, u kojemu se susreću elegancija i teorija jezika, ezoterija i razbibriga, izmislili i prakticirali stari Grci. Prema jednoj apokrifnoj priči, znakovito je premetanje slova povezano već s grčkom mitologijom. Nepoznat je netko, naime, anagramski opisao sudbinu titana Atlasa koji se pobunio protiv Zeusa i zbog toga bio osuđen na nošenje nebeskog svoda na plećima. Dotični je neznanac ime *ATLAS* pretvorio u *TALAS*, tj. u riječ kojoj se može pripisati značenje 'onaj koji mnogo trpi'. Taj je dovitljivi anagram navodno bio poznat i Homeru. (Usp.: Šantek, 1975: 10)

Prema drugoj pretpostavci prvenstvo bi se moglo pripisati znamenitom filozofu i matematičaru Pitagori (570–495. pr. n. e.), koji je anagramirao svoje filozofske stavove i uvjerenja ne bi li ih učinio što privlačnijima i poznatijima. Kako nisu

---

¹ Ova je rasprava nastala razvijanjem leksikografskog članka o anagramu u *Rječniku stilskih figura*. (Bagić, 2012: 36–42)

---

sačuvani, Pitagorini su anagrami još uvijek nepotvrđeno (time i fikcionalno) ishodište samog postupka.

Najčešće se ipak prvim anagramistom smatra grčki pjesnik i filolog Likofron iz Halkide (o. 320–280. pr. n. e.), autor tragedija, satirskih drama i teorijskog spisa *O komediji*. On je u vrlo učenom i aluzijama krcatom spjevu *Aleksandra* anagramirao imena egipatskog kralja Ptolomeja II. Filadelfa i njegove sestre i žene Arsinoje:

Πτολεμαῖος → ἀπὸ μέλιτος

PTOLEMAIOS → APO MELITOS (od meda)

Ἁρσινόη → Ἥρας Ἴον

ARSINOE → HERAS ION (Herina ljubica).

Komentatori tog spjeva odreda ističu da je Likofronov jezik zahtjevan, taman, gdje gdje i teško razumljiv te pretpostavljaju da ga je strast prema neprozirnom govoru na kraju odvela i do anagrama (npr.: Marotti, 2014; Šantek, 1975).

Iz prebogate povijesti anagramiranja u ovom će uvodu biti rečeno ponešto o kabalističkoj praksi, o zlatnom razdoblju anagrama, o njegovim pojavnim oblicima u književnosti, o Saussureovu proučavanju anagrama te o enigmatskom statusu tog postupka.

2. ANAGRAMSKI MISTICIZAM

Ideja premetanja slova jedna je od utemeljiteljskih gesta različitih koncepata savršenog jezika i osebnih kombinatorika koje su smišljali njezini pobornici. Srednji je vijek bio vrijeme u kojem su cvjetali različiti kultovi i ezoterija. Priču o anagramu u tom je razdoblju obilježila kabala, oblik židovskog misticizma koji se temelji na ideji stvaranja svijeta posredstvom jezika. Ona se može promatrati kao način interpretacije svetog teksta – Tora. Pojedini su kabalisti smatrali da je Tora, izvorno napisana "u obliku crne vatre na bijeloj vatri" (Eco, 2004: 33), stajala Bogu na raspolaganju kao niz nepovezanih slova koja su se zbog Adamova grijeha oblikovala u poznatu priču; u suprotnom, priča bi bila drukčija.

Zbog toga svitak Tora ne sadrži nijedan samoglasnik, nikakvu interpunkciju i nikakav naglasak, jer Tora je izvorno tvorila tek gomilu nesređenih slova. Nakon dolaska Mesije, Bog će ukloniti sadašnju kombinaciju slova ili će nas naučiti čitati sadašnjost teksta prema nekom drugom rasporedu. (Eco, 2004: 33–34)

Kabalist tekstu Tore "pristupa kao svojevrsnom simboličkom aparatu koji (...) govori o tim mističnim i metafizičkim realnostima i koji zbog toga valja čitati prepoznavajući u njemu četiri smisla (doslovni, alegorijsko-filozofski, hermeneutički i mistički)". (Eco, 2004: 34) Želeći proniknuti u tekst vječne Tore, kabalist postojeći tekst iskušava pomoću tri postupka atomizacije: notarikon, gematrija i temura. *Notarikonu* je naziv izveden iz latinske riječi *notarius* – bilježnik, pisac ili prema Divkoviću (1997) *brzopisac*. Dva su oblika tog postupka. U prvom slučaju na djelu je logika akrostiha – početno slovo riječi u rečenici uzima se kao inicijal ili abrevijacija koje druge riječi, što omogućuje kreiranje nove rečenice. U drugom slučaju analitička je logika upravo suprotna: umjesto širenja događa se sažimanje postojećeg teksta – početna, završna ili srednja slova u riječima neke rečenice uzimaju se kao materijal od kojeg se sastavlja nova riječ ili riječi.

Naziv *gematrija* stoljenica je pojmova *geometria* i *gramma-metria*. Gematrija je metoda biblijske egzegeze koja se zasniva na vjerovanju da se svakom slovu hebrejskog alfabeta može pridružiti brojana vrijednost, što je preduvjet potrage za parovima riječi s istim numeričkim identitetima koji onda postaju predmet mističkih i magijskih fabulacija. Iste brojčane vrijednosti imaju primjerice arkandjel Metatron i Božanstvo (313), Mojsijeva zmija i Mesija (358) ili pak riječi *akhad* – sjedinjenje, i *ahebah* – ljubav (13). Smatra se da se tako združene riječi međusobno prepleću, da su "dva različita vida jednog te istog pojma" (Lux, 1982: 33) te da "otvaraju nove horizonte razumijevanja teksta" (Chalom Leubmen, prema FreeMan, 2007).

Napokon, treći postupak, *temura*, zapravo je umijeće anagramiranja koje se shvaća kao postupak kojim je Bog stvarao svijet. Prema određenim pravilima zamjenjuje se postojeće slovo u riječi slovom koje mu u alfabetu prethodi ili koje slijedi iza njega te se tako oblikuje posve nova riječ. "Kabalist sebi za temurah može dopustiti beskonačne resurse, jer ona ne predstavlja samo tehniku čitanja, nego i sam postupak kojim je Bog stvarao svijet." (Eco, 2004: 36)

Kabalističku je kombinatoriku u 13. stoljeću do neslućenih granica razvio Abraham Abulafia *Kabalom imena*. Riječ je o tzv. ekstatičnoj kabali, dapače kabali koju je moguće tretirati svojevrsnom mistikom jezika. Vjerujući da svako slovo ima značenje, dapače da je svako slovo jedno od božanskih imena, rastavljao je Toru na slova, vjerujući da će – na kraju vremena – biti dešifriran savršeni sveti jezik iz kojeg su izvedeni svi postojeći nesavršeni jezici. K tome, kabalistički su mistici isticali beskonačni smisao božanskog diskurza. Roland Goetschel to ovako sažima:

Ako je Tora izraz Boga, u njoj se nužno zrcali beskonačnost, te ona teoretski ima beskonačno značenje. Svjedočimo, dakle, apsolutnoj polisemiji, ili, točnije, polisemiji Apsolutnog, čija je logična posljedica opravdanost mnoštva tumačenja – u krajnjem slučaju, govorit će se o 600.000 interpretacija Tore, što odgovara broju Izraelaca koji su svjedočili sinajskom bogojavljenju. (Goetschel, 2010: 107)

Na početku 18. stoljeća kabalistička je praksa dobila neočekivana saveznika. Protestantski teolog Celspirius objavljuje raspravu *De Anagrammatismo* (1713) u kojoj samog Boga vidi kao oca anagramiranja, a anagram kao prirodno stanje jezika i svijeta: "A da se Govor ne može uspostaviti bez Premetanja, poučava svakodnevno iskustvo: budući da govor ili besjeda nije ništa drugo nego različit prijemet slova. (...) Nadalje, zbog toga će razloga biti da je sam Bog tvorac Premetanja." (prema Marotti, 2014: 134)

Ideja je nedvojbeno u suglasju s kabalističkim postavkama. I za Celspiriusa i za kabaliste anagram je puno više od igre riječima. On je ključ izravnog kontakta i mističnog sjedinjenja s Bogom, ali i ključ razumijevanja zbilje i istinske egzistencije. Budući da se zbilja može shvatiti kao anagramirani tekst, "*biti* znači zapravo 'biti anagramiran'" a spoznati "taj tekst, koji nije drugo negoli 'anagram', znači razotkriti 'prvopis' te 'premetaljke'." (Marotti, 2014: 135). Tumač se u tom slučaju kreće između Boga i teksta.

3. ANAGRAMSKI MANIRIZAM

Retorički potencijal anagrama kao stilske figure ponajviše dolazi do izražaja u 17. st., koje se u najrazvijenijim europskim zemljama nerijetko označava i kao zlatni vijek anagrama. Uz to što "jezično-brojčano-grafička kombinatorika doživljava vrhunac" te "naročito u Srednjoj Europi, postaje jednom od legitimnih metoda znanstvene spoznaje" (Stepanić, 2015: 161), premetanje slova prometnulo se u pravu modu koju jednako strasno prakticiraju i podržavaju učenici ljudi, pisci, aristokrati i vlastodršci.

Imajući na umu ludički i zabavni karakter većine tadašnjih anagrama, proširenost same prakse, događaje i prigode koji su se anagramski obilježavali, može se tvrditi da je to doba anagramskog manirizma. Anagramira se puno, urotnički podtekst traži se posvuda, kreiraju se kompleksne strukture, dapače, anagram dospijeva i na scenu. Najčešće su se anagramirala osobna imena i uvriježeni izrazi, nazivi ili rečenice. Anagramiranje imena ostvaruje se kao pohvala ili pokuda. Kada je riječ o diskurzu pohvale, obično su u pitanju imena vladara, ljubljenih osoba, bogova, svetaca i sl.

Kako bih ilustrirao popularnost anagrama u 17. st. navest ću šest kapitalnih slučajeva koji u povjesnici tog postupka zaslužuju zapažena mjesta.

a) Thomas Billon

Francuski je kralj Luj XIII. imao dvorskog anagramista. Tu je službu u dva navrata (1624–1631; 1642–1647) obnašao Thomas Billon, inače odvjetnik u parlamentu Aixa. Zadaća mu je bila stvaranje anagramskih proročanstava te zabavnih i mističnih anagrama od slova osobnih imena, što je uključivalo oblikovanje brojnih atraktivnih premetaljki od Lujeva imena na francuskom i latinskom jeziku. Među ostalim, vjenčanje Luja XIII. s Anom od Austrije Billon je 'posvetio' s gotovo 200 pohvalnica sastavljenih od slova njihovih imena. Drugom je pak zgodom od vladareva imena sastavio 500 anagrama. Počeo je sa sljedećima:

LOVYS TRESIESME DE BOURBON ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE.
 O ROY BENIN, O Ayme DES BONS, DIEV TE FACE DVRER SVR LA TERRE.
 VIVE CE BON ROY, LE BRAS DESTRE DE DIEV A RAFERMI SON TRÔNE.
 (Billon, 1617: 3)

Kralj mu je na koncu zahvalio dodijelivši mu mirovinu od impozantnih 1 200 francuskih livri.

b) Pierre le Loyer

Jedinstveno je anagramsko iskustvo Francuza Pierrea le Loyera, demonologa, pravnika i čovjeka istančana ukusa za poeziju. On je opsesivno čitao Homerovu *Odiseju*, uvjeren da se u njoj krije mjesto koje anagramski sažima njegovu biografiju. Loyer je tražio, tražio i na kraju se prepoznao u 184. stihu XI. pjevanja Homerova spjeva:

Σὸν δ' οὐ πῶ τις ἔχει καλὸν γέρας, ἀλλὰ ἔκηλος

/Son de ou po tis Ekei kalon geras al Arexelos/

→ Petros Loerios, Andeenos, Gallos Ulein (prema Bayle, 1734: 723)

(*Pierre le Loyer, iz /pokr./ Anjou, Gal /rođen u mjestu/ Huille*).

Loyerov je anagram Homerova stiha nepotpun. Tri su slova ostala neiskorištena – A, X i K. No činjenica da su upravo ta slova preostala, pothvat čini još uzbudljivijim. Naime, u grčkom alfabetu A ima brojčanu vrijednost 1 000, X 600, a K 20. Ukratko, brojčane vrijednosti triju slova daju zbroj 1 620, a Loyer je upravo 1620. godine anagramirao Homerov stih. Iznenađujući anagram i zapanjujući kronogram pribavili su mistični smisao ovoj storiji.

c) Astronomski anagram

Postupak anagramiranja svojedobno je u znanosti bio način čuvanja nove spoznaje, tj. imao je kriptološku funkciju. Istraživač bi šifrirao svoju spoznaju, kupujući si vrijeme za dodatne pokuse i provjere. Kada bi se posve uvjerio u njezinu ispravnost, razrješavao bi anagram i svijetu objavljuvao svoje otkriće. Na početku 17. st. talijanski znanstvenik Galileo Galilei (1564–1642) uočio je da Saturn s obje strane ima dotad nepoznate dodatke. Pronalazak je najprije sročio u šifru:

SMASMRMILMEPOETALEUMIBUNENUGTTAUIRAS.

Da je koji dokoni drznik pokušao razriješiti taj 37-slovčani anagram, suočio bi se s milijardama potencijalnih kombinacija. Takav se drznik, naravno, nije pojavio. Međutim, Galileijev prijatelj, njemački astronom Johannes Kepler (1571–1630) pokušao je iz zabave proniknuti u njegovu tajnu. Pretpostavljajući tip mogućeg otkrića, kreirao je sljedeću latinsku rečenicu:

SALVE UMBISTINEUM GEMINATUM MARTIA PAROLES.

(Zdravo blizanci, potomci Marsa.)

Kepler je pretpostavio da je Galilei otkrio dva Marsova satelita. Kada je Galilei ponudio rješenje anagrama, svijet je bio suočen sa sljedećim otkrićem:

ALTISSIMUM PLANETAM TERGEMINUM OBSERVAVI.

(Najgornji sam planet vidio trostruk.)

On je, zbog nesavršenosti svog teleskopa, vidio 'dodatke' planetu, a ne prsten oko Saturna. Prsten će, s preciznijim teleskopom, pedesetak godina kasnije otkriti Nizozemac C. Huygens (1629–1695). Zanimljivo je da je i on pronalazak najprije uobličio u šifru da bi tek tri godine poslije objavio njezino razrješnje².

d) Giovanni Battista Agnese

Godine 1664. Giovanni Battista Agnese, svećenik sa Sardinije, u Rimu objavljuje knjigu *Decacrostichis*, u kojoj latinski početak molitve *Zdravo Marijo* anagramira točno 310 puta. Nizanje anagrama autor kompozicijski motivira i dinamizira upotrebom akrostiha. Do broja 310 Agnese je došao jednostavnim računom: rečenica koju anagramira (*Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum*) sadrži ukupno 31 slovo. Ona se deset puta akrostiški ponavlja na vertikali teksta, pri čemu se iza svakog slova akrostiha krije jedna njezina anagramska inačica.

² Opširniju storiju o opisanom astronomskom anagramu donosi Dragović (2002).

e) Daniel Ernst Jabłoński

Potkraj 17. st. njemački teolog Daniel Ernst Jabłoński (1660–1741), rektor protestantske gimnazije u poljskom gradu Leszno, priredio je u čast Stanisława Leszczyńskog "školsku svečanost koju je završio baletom i brojnim vježbama. Trinaest učenika odjenuo je u odore rimskih vojnika, a oni su u rukama držali štitove. Na svakom štitu bilo je napisano po jedno veliko zlatno slovo. Početni položaj bio je:

DOMUS LESCINIA (Kuća Leščinskog)

a nakon svake vježbe raspored učenika bio je drugačiji (...). Nakon druge vježbe slova su dala:

ADES INCOLUMIS (Tu si živ i zdrav)

nakon treće

OMNIS ES LUCIDA (Sva si sjajna),

a zatim:

LUCIDA SIS OMEN (Sjajna budi znamenja)

MANE SIDUS LOCI (Ostani zvijezdo mjesta)

SIS COLUMNNA DEI (Budi stupom božjim)

I, SCANDE SOLIUM (Idi, stupi na prijestolje!)

Ovi anagrami su tim vredniji što se posljednje proroštvo zadnje poruke ispunilo jer je Stanisław kasnije zasjeo na poljsko prijestolje." (Šantek, 1975: 13)

f) Pavao Ritter Vitezović

Napokon u 17. st. oglasio se i najznačajniji hrvatski anagramist Pavao Ritter Vitezović (1652–1713). Taj je jezikoslovac, povjesničar i pjesnik objavio velik broj anagrama na latinskom jeziku u dvjema knjigama tiskanima u Beču: *Anagrammaton liber primus sive Lauras auxiliatoribus Ungariae* (1687) i *Anagrammaton sive Laurus auxiliatoribus Ungariae liber secundus* (1689). Vitezović u tim svescima anagram realizira u okviru kratke pjesme koja hvali sve zemlje koje podupiru borbu protiv Turaka. Prije samih stihova grafički su izdvojeni i verzalom ispisani polazni pojam i njegove anagramske inačice da bi u pjesmi svi sudionici te igre iznova bili grafostilistički istaknuti – kurzivom. Gorana Stepanić ovako opisuje strukturu tih razvijenih i retorički razrađenih lirskih prigodnica:

U Rittera anagram redovito dolazi kao trodijelni pjesnički oblik koji se sastoji od zadanog pojma (*programma*), njegova premetnutog oblika (*anagramma*) i stihovanog tumačenja novonastalog pojma, najčešće epigrama u elegijskim distisima u kojem se obvezno rabe riječi iz anagrama, bilo kao gotovi stihovi i fraze, bilo u dijelovima. (Stepanić, 2016: 335)

Naš pjesnik, primjerice, iz latiniziranog imena Bosne – *Bosnia* – izvodi tri usklične rečenice: *O bonis! O banis! Si bona!*, a u imenu *Istria* prepoznaje izraze *Iratis* i *Sat ira*. Poslije dviju spomenutih Pavao Ritter Vitezović objavio je još osam zbirki anagrama. Njegov opus obuhvaća više od tisuću tih mikrotekstova. Vitezovićevi su anagrami bili vrlo popularni, gdje se kaže da su doživjeli svjetski ugled, što god to značilo u kontekstu ondašnjeg svijeta.³

Vjerujem da su navedene storije naznačile glavne smjerove i kontekste porabe anagrama u 17. stoljeću, ali i udarile temelje njegovu korištenju u vremenu poslije, zapravo sve do danas. Iako su ondašnji anagrami najčešće bili prigodničarski, pohvalni, maniristični, pa i tautologični, njihova je iznimna brojnost i prisutnost uputila na glavna obilježja tog retoričkog postupka. Među ostalim, tada je postalo bjelodano da preoblikovanje imena ili izraza nikad nije puka igra. Njime se dovodi u pitanje potpis, identitet, čvrsto mjesto, smisao. Čitatelj knjige, primjerice, sitnom intervencijom lako može destabilizirati i ime autora i naslov knjige koju drži u rukama. Uostalom, tijekom povijesti mnogi su umjetnici strogo dijelili svoje pisanje od građanske osobe. Razlozi su bili različiti: skrivanje, ludizam, moda, pojavljivanje izvan svoje struke i sl. Posežući za pseudonimima, pojedini su ih autori oblikovali tako što su anagramirali vlastita imena. To su u 16. st. učinili Aretino i Rabelais, u 17. Molière, a u novije doba Nabokov i Jim Morrison:

Pietro Aretino	→ <i>Partenio Etiro</i>
François Rabelais	→ <i>Alcofribas Nasier (NOSONJA)</i>
Molière	→ <i>Élomire</i>
Vladimir Nabokov	→ <i>Vivian Darkbloom</i>
Jim Morrison	→ <i>Mr Mojo Risin.</i>

³ O Vitezovićevim latinskim anagramima, o njihovim enigmatskim potencijalima, uopće o retoričkim obilježjima njegovih prigodnica više u: Jurišić, 1995; Marotti, 2014; Peleh, 1973 i Stepanić, 2016.

Već u 19. st. neki su hrvatski pisci koristili anagramirane pseudonime svojih imena. Tako je mladi Ante Starčević književne radove i članke objavljivao pod pseudonimom A. V. Rastevčić (primjerice, 1845. u Gajevoj *Danici horvatskoj, slavonskoj i dalmatinskoj* tiskana mu je pjesma "Dva sunca" i članak "Nešto o pirnih običaja u Lici", a 1846. u *Zori Dalmatinskoj* objavljene su mu pjesme "Ličanin" i "Podertini Solina"). Vladimir Nazor je pak crtice iz istarskog života "Krv nije voda" objavio pod pseudonimom Mirvlad Zorna (*Mladi Istranin*, 1923).

Polemički intoniran anagram izrazito je ekspresivno, kadšto razorno stilsko sredstvo. Kada je ekscentrični Salvador Dalí napustio nadrealistički pokret, njegov vođa André Breton poigrao se slovima njegova imena i prezimena da bi cinično prokazao slikarevu pohlepnost prema novcu:

Avida dollars (← Salvador Dalí).

Dobar će se poznavatelj nadrealističkog pokreta na tragu tog anagrama moći prisjetiti nadrealističkih poetičkih postulata, raznorodnosti same skupine, Dalíjeve pozicije u njoj i odnosa među viđenijim nadrealistima. Uz malo imaginacije moći će u Bretonovu anagramu naći uporište za stav da Dalí nikad nije bio istinski nadrealist nego osoba koja se predstavljala kao nadrealist, umjetnik koji se rukovodi logikom novca itd.

4. ANAGRAM U KNJIŽEVNOSTI

Velika je tema u priči o anagramu njegova uloga i sudbina u literaturi. Budući da je riječ o postupku koji jezik suočava sa samim sobom, o postupku koji ispod postojeće poruke raskriva poruke koje ih mijenjaju ili osporavaju, pisci su otpočetak povlašteni sudionici te igre – od Likofrona nadalje.

Ipak, čini se da su u toj priči prisutniji pisci nego njihovi tekstovi, pjesnička imaginacija nego poezija. Iako se u starijim razdobljima, osobito u baroku, može govoriti o anagramu kao žanrovski konvencionaliziranom (obično kratkom stihovanom) tekstu, iako njegova artificijelnost i enigmatičnost postaje osobito privlačna avangardistima i ludičkim poetičkim konceptima poput Oulipoa, anagram se u književnosti ipak pojavljuje kao lokalni postupak, kao stilska figura unutar teksta.

Zadaća mu je ukrasiti diskurz, upozoriti na autorovu spisateljsku eleganciju, oštroumnost i dosjetljivost. U pjesništvu anagram u pravilu sudjeluje u zvukovnim igrama iskaza. U korpusu novijega hrvatskog pjesništva zanimljiv je slučaj treće strofe Slamnigove pjesme *O monografiji*:

– Za kormilom si slikan na "Arslanu"
 (čvrst tok i čvrstu vožnju voli *pisac*).
 Tvome je mjestu u tvome romanu
 i ordinata znata i *apscisa*.

Apscisa je u Slamnigovim stihovima anagram *pisca*. Povezivanje matematičkog pojma i naziva za osobu uz koju se vezuje nepredvidljiva kreativnost podupire osnovnu intenciju pjesme: ruganje oskudnom mentalnom sklopu autora monografija, koji sve zaključke o djelu izvode iz životopisa pisca.

U konkretnom i vizualnom pjesništvu anagram se nerijetko promeće u tvorbeno i smisaono uporište teksta. Zvonimir Balog (1932–2014) u pjesmi "Popis autora u ovoj knjizi" poigrao se s idejom samog pisanja poezije, postojanjem instance lirskog subjekta koja nije spojiva s građanskom osobom autora i koja se od teksta do teksta mijenja. On je jednostavno vrtoglavoju igri anagramiranja podvrgnuo vlastito ime i prezime i tu igru predočio kao artefakt:

POPIS AUTORA U OVOJ KNJIZI

ZVONIMIR BALOG	VZRRIMINO OLAGB
ZVONIMIR GOLBA	NIMIRZVO LOGBA
ZVONIMIR BAGOL	OVZRRIMIN ABGOL
MINIZVOR LABOG	IMIRZVON OLGAB
ROVIZNIM GOBLA	NOVZRRIMI BAGLO
RIMINVOZ ABLOG	IRZVONIM GLOBA
ONZVIMIR GOBAL	VOZNIMIR ABLOG
RIMIVZNO GABOL	RIMINVOZ BOLGA
RIVOZNIM BOGLA	ZINIVROM BALGO
MINIZOVIR ALGOB	MIROVNIZ AGLOB
VOZNIRIM BLOGA	ZINOVRRIM ALBOG
RONIMIZV LOBAG	RIMOVZIN OBLAG
RINIMZVO ALOGB	INZVIMIR GALBO
OVZMINIR OGBAL	VIZONMIR BOGAL
VONIMIRZ LAGBO	RIMINOVZ GOLAB
ZRRIMINOV OGLAB	BANIMIR ZVOLOG
ONIMIRZV GBALO	

Pjesnik je tekst izgradio od 33 premetaljke svog imena i prezimena, pri čemu se u 32 slučaja premetanje događa zasebno unutar imena te zasebno unutar prezimena, a tek u zadnjem slučaju (BANIMIR ZVOLOG) počinju se kombinirati slova imena sa slovima prezimena. Lako se složiti s Vuletićevom konstatacijom da je "navedeni primjer potpunog anagramiranja mnogo bliži igri nego li stvarnom kreativnom povezivanju riječi anagramskim postupcima" te da smo suočeni s gestualnim tekstom kojemu je "sadržaj anagramski postupak" (Vuletić, 1988: 147).

Kada je riječ o književnicima i anagramu, nije zgregega napomenuti kako ga oni nerijetko prakticiraju iz enigmatske perspektive, tj. kao intrigantnu razbibrigu lišenu želje za oblikovanjem estetskih verbalnih unikata. Poput Vitezovića, koji je ispisivao latinske anagramske prigodnice, pojedini su pjesnici pisali anagramske zagonetke – najčešće kratke stihovane tekstove koji skrivaju kakav izraz ili ime. Stihovane enigmatske anagrame sastavljali su, među ostalim, Petar Preradović, Ivan Trnski, Ivan Barac, Ivan Goran Kovačić, Grigor Vitez, Ratko Zvrko i Pajo Kanižaj. U stihovima bi bili tipografski istaknuti izrazi koje treba anagramirati kako bi se riješila zagonetka.⁴

5. ANAGRAMSKA TEORIJA PJESNIČKOG JEZIKA

Proučavanje anagrama u 20. je stoljeću dobilo novu, neslućenu dimenziju. Taj je retorički postupak odjednom postao mogući ključ za razumijevanje funkcioniranja pjesničkog diskurza i jezika uopće.

---

⁴ U ilustraciju navodim dva anagrama koji svjedoče o tome kako enigmatska imaginacija zamjenjuje lirsku inspiraciju, tj. kako pjesnici poetsku tehniku rabe u zagonetačke svrhe. U distihu Ivana Gorana Kovačića

Gusar jedan koturat se stao
Te afričkog *nosoroga* dao.

kurzivirane riječi (*gusar*, *nosorog*) treba razriješiti tako da se otkriju njihovi sinonimi pri čemu je jedan anagram drugog (*pirat*, *tapir*). Ratko Zvrko pak u dijalektalnoj pjesmi verzalom ispisuje izraz koji valja anagramirati (DO SPLITA) te spacionira izraz (**jedan mīsec**) upućujući čitatelja na rješenje zagonetke (*listopad*):

Jučer Jožek iz Šestina
Splićanina Duju pita:
Prosim lepo, gospon Duje,
Kulik ima put DO SPLITA?
Splićanin mu odgovara:
– Ako greš do naši strana,
Jemaš hodit do mog mista
Cili **jedan mīsec** dana.

Za to je najzaslužniji Ferdinand de Saussure, utemeljitelj strukturalizma, jezikoslovac koji je lingvistici priskrbio epitet egzaktne znanosti i discipline. On se, naime, između 1906. i 1909. posvetio proučavanju anagrama. Opsesivno je čitao homersku i vedsku poeziju, latinske saturnijske stihove i starogermanske tekstove *Pjesmu o Hildenbrandu* i *Sagu o Nibelunzima*, toliko opsesivno da su njegovi kolege o toj strasti govorili kao o Saussureovu ludilu (*la folie de Saussure*). O njegovu bavljenju anagramima svjedoči gotovo 15 000 stranica rukopisnih bilježaka. U ženevskoj sveučilišnoj knjižnici u osam kutija čuvaju se Saussureove bilježnice – 26 o vedskoj poeziji, 17 o saturnijskim stihovima, 24 o Homeru, 19 o Vergiliju itd.

U tim je tekstovima tražio i nalazio anagramirana imena bogova i heroja, što ga je navelo na ideju da oni posjeduju dodatni znakovni sustav. Anagram Saussureu nije doslovna manipulacija grafemima (on bi rekao fonemima) jedne riječi, nego postupak kojim se ispod pojavnog teksta pojavljuje mikrotekst (najčešće vlastito ime) koji ga sažima i podupire. Sastavnice tog imena nalazio je u jednom ili više stihova, izdvajao ih, pokušavao proniknuti u logiku kojom se pojavljuju, pratio opetovanje istog imena u nastavku teksta. Važno je kazati da Saussure pjesničkim anagramima ne pripisuje urotničko značenje, takvo koje bi bilo usmjereno protiv značenja pojavnoga teksta; naprotiv, njegovi anagrami "ističu ono o čemu se u tekstu već raspravlja" (Culler, 1980: 131).

Karakter Saussureova istraživanja dobro ilustrira njegova analiza jednog arhaičnog saturnijskog stiha (vjerojatno iz 396. pr. Kr.), zapravo dijela odgovora koji je Rimljanima na kraju dugotrajne opsade drevnog etrurskog grada Veji uputila delfijska proročica Pitija:

DONOM AMPLOM VICTOR AD MEA TEMPLA PORTATO

(Neka pobjednik u moje hramove donese bogat dar).

Saussure u svakom polustihu tog saturnijskog stiha nalazi foneme imena boga Apolona:

DONOM AMPLOM VICTOR

A P L O O

AD MEA TEMPLA PORTATO

A P L O O

Naravno, osvijestivši tu činjenicu, on je sklon vjerovati da opetovanjem Apolonova imena upravlja pravilo, a ne slučaj, dapače da se iza tog pravila kriju važne stvari o prirodi te poezije, možda poezije uopće, možda čak i o prirodi samog jezika. Slično je pomislio i kada je u trinaest početnih stihova Lukrecijeva epa *De rerum*

natura / O prirodi, koji prizivaju Veneru, otkrio tri anagrama grčkog imena te boginje: Afroditu. Takvi su ga pronalasci istodobno magnetski privlačili i zbunjivali – često se pitao nisu li oni ipak rezultat imaginacije, ne pronalazi li ono što traži samo zato što to uporno traži. O razmjerima njegove istraživačke opsesije svjedoči pismo koje je 1970. sasvim slučajno našla gospođa Meillet, supruga Saussureova učenika Antoineta Meilleta, u jednoj knjizi u knjižnici svog muža. U tom pismu, datiranom 12. studenog 1906. godine, Saussure piše Meilletu da vrijeme provodi u Rimu 'kopajući' po saturnijskim stihovima i moli ga za prijateljsku uslugu da "pročita bilješke o *Anagramu u homerskim pjesmama*" koje je među inim "načinio u toku istraživanja o saturnijskom stihu", preporučuje se njegovoj diskreciji zbog toga što je "gotovo nemoguće da netko s takvom idejom zna je li žrtva iluzije, ima li nešto točno u temelju te ideje ili je ona samo polovično ispravna". (prema Jakobson, 1971: 16) Dapače, Saussure poručuje Meilletu: "Posvuda tražeći nekoga tko bi mogao procijeniti moju hipotezu, odavno vidim samo vas (...) Ne skrivam da ću Vam, pristanete li, sa sljedećem pismom poslati dvanaest ili petnaest bilježnica s bilješkama." (prema Jakobson, 1971: 16)

Ženevski je profesor bio pasionirani ljubitelj terminologije i stalno je težio što većoj preciznosti. Stoga ne čudi što je istražujući stare pjesničke tekstove neprestano doradaivao i mijenjao terminologiju kojom je opisivao svoje uvide. Anagram se uvriježio kao krovni pojam za pojave koje je Saussure označavao nazivima *tema*, *tematska riječ*, *tipska riječ*, *anagram*, *anafonija*, *paragram*, *hipogram*, *antigram* i sl.⁵ U jednom trenutku naziv anagram odlučuje rabiti za slučajeve kada se na malom prostoru (u jednoj ili dvije riječi) pojave sve sastavnice tematske riječi; kada se isto ponavljanje dogodi na većem prostoru rabi naziv paragram. Hipogram je pak pojava u staroj latinskoj poeziji kojom se ističe ime ili tematska riječ tako što ih se ponavlja slogovima pojedinih riječi u stihu. Stoga bi se, smatra Starobinski, pjesnički diskurz mogao promatrati kao "drugi način postojanja imena: razvijena varijacija koja pronicljivu čitatelju dopušta da uoči evidentnu (premda raspršenu) prisutnost temeljnih fonema" (1971: 33).

Kao što nikad nije objavio svoj lingvistički nauk (učinili su to njegovi studenti), tako i o Saussureovu interesu za anagrame svjedoče samo njegove bilješke. Njih je šezdesetak godina poslije temeljito proučio i interpretirao upravo spomenuti Jean Starobinski u knjizi *Les mots sous les mots (Riječi pod riječima)*, (1971). Pojedini mislioci

---

⁵ O Saussureovoj terminologiji, ali i o mjestu, genezi i karakteru istraživanja anagrama u njegovu opusu instruktivno su među inim pisali Arrivé, 2009; Bekavac, 2014; Culler, 1980; Starobinski, 1971 i Testenoire, 2012.

u kasnom otkriću de Saussureove ludorije prepoznaju naličje lingvistike 20. stoljeća. Jean Baudrillard cinično primjećuje da je njegove anagramske hipoteze čitava lingvistika brižljivo prešutjela jer se jedino tako mogla zasnovati kao znanost i osigurati si monopol.

Roman Jakobson smatra da se Saussureova teorija i analiza zvukovnih igara, osobito anagrama, može ubrojiti u njegova najsmjelija i najlucidnija otkrića, posve uz bok njegovoj općoj teoriji jezika, da su "studije o anagramima u najmanju ruku bile 'pisane za čitatelja' i od strane svog autora motrene kao 'dijelovi' knjige u nastajanju" za razliku od jezične teorije koju je skicirao s mukom "sve više odbacujući ideju o objavljivanju tečaja" (1971: 21). Jakobson upozorava na temeljnu sosirovsku aporiju: "Pjesnički anagram dovodi u pitanje dva 'temeljna zakona ljudskoga govora', koja je proklamirao Saussure, onaj o proizvoljnoj vezi označitelja i označenoga i onaj o linearnosti označitelja. Sredstva pjesničkoga jezika mogu nas izvesti izvan linearnog poretka." (1971: 23)

Anagramska koncepcija pjesničkog jezika otvara, dakle, prostor govoru o motiviranosti jezičnog znaka te o specijalnom oblikovanju poruke. Ta je koncepcija potaknula nekolicinu istaknutih teoretičara poput J. Derridaa, J. Kristeve, M. Riffaterrea, J. Cullera ili M. Arrivéa da u Saussureovu radu na anagramima prepoznaju skretanje od znaka prema slovu, tj. prekid s logocentričnom koncepcijom značenja. "Realnost znakova više ne treba tražiti u označenom, koje je neuhvatljivo i nepovratno, nego u oznaci, a naročito u materijalnim tragovima pisanog jezika koji se mogu aktivno i nesputano interpretirati." (Culler, 1980: 134)

Anagram je jedan od onih pojmova (uz primjerice palimpsest ili dvostruko kodiranje) koji sugeriraju da je u svakom tekstu latentno prisutan strani tekst. Sosirovski shvaćen, anagram u interpretacijama i adaptacijama Kristeve i Riffaterrea postaje važno uporište govora o fenomenu intertekstualnosti. Kristeva se pritom odlučuje za pojam paragram, naglašavajući da je književni tekst dvostruk, da je zapravo riječ o mreži veza koja obuhvaća sve tekstove s kojima je pisac mogao imati doticaj; Riffaterre pak izabire pojam hipogram podrazumijevajući pod njim cijelu riječ koja funkcionira kao matrica iz koje nastaje čitav tekst.

Renate Lachman u svom konceptu intertekstualnosti pretpostavlja da su u manifestnom tekstu signali reference uređeni tako da su čitljive dvije vrste intertekstualnih struktura – kontaminacija i anagram. Kontaminacija je rezultat selekcije i montažnog kombiniranja "pojedinačnih elemenata iz različitih referentnih tekstova (ili tekstualnih strategija koje pripadaju različitim poetikama)" što uzrokuje

gubljenje izvornog referentnog okvira pojedinog elementa i nastanak heterogenih spojeva (Lachman, 2009: 109). Anagram pak čine elementi raspoređeni po manifestnom tekstu; "Anagramska signalizacija stvara zagonetnu strukturu, koja se dekodira kombinovanim i u svim pravcima usmerenim čitanjem." (Lachman, 2009: 109)

* * *

U recentnim diskurzima anagram je u funkciji igre i zabave. Najčešće se pojavljuje u enigmatici (križaljka, *scrabble*), kvizovima (*Brojke i slova*) i na internetu gdje postoje programi koji u trenutku izlistavaju anagrame zadane riječi, i to na različitim jezicima. Prigodno ga se naziva *premetaljka*, *kviskov kod* i sl. Različita enigmatska udruženja organiziraju nagradne natječaje u smišljanju anagrama na slobodne i zadane teme. Pritom nastaju jednostavni anagrami pojedinih riječi ili pak anagrami složenih naziva ili rečenica. Jednostavni u polazišnoj riječi nalaze drugu riječ, izraz ili čak kraću rečenicu:

tunika (← unikat)

pun stila (← suptilan)

Ajde, komarci! (← demokracija)

Ti, ona, mrak. (← romantika)

Najzahtjevniji i najosebujni su anagrami razvedenih izraza i rečenica. Splitski je enigmatski klub 2008. godine raspisao natječaj za premetaljku frazema: *Nogomet – najvažnija sporedna stvar na svijetu*. Između osamdesetak prispijelih, pobijedio je prijedlog:

Jednostavan i živ sport, nevjerojatna mu snaga! (Z. Radisavljević)

Uza nj, grafemski sastav frazema potaknuo je oblikovanje anagramske pohvale nogometu, kritike domaćeg prvenstva, čak i autoreferencijalni iskaz:

Ovaj jedinstven sport uragan je snažna motiva! (B. Nazansky)

Prvenstvo nam je užasno jadno, antiigra je stav! (D. Galić)

Žiri, ne spavaj! Tu je nov dostojanstven anagram! (S. Bovan)

Što kazati na kraju? Možda samo to da naizgled rubni diskurzivni fenomen poput anagrama može biti pouzdan lakmus funkcioniranja i razvoja komunikacije, jezika i jezikom osmišljena svijeta. Samo treba prodrijeti do teksta njegova svjedočenja.

REFERENCIJE

- Agnese, G. B.** (1664). *Decacrostichis Ex Trecentis Denis Anagrammatibus*.
- Arrivé, M.** (2009). L'anagramme au sens saussurien. *Linx [En ligne]* 60. Dostupno na <http://linx.revues.org/671> [posljednji pristup 12. travnja 2019.].
- Bagić, K.** (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bayle, P.** (1734). *Dictionnaire historique et critique* III (G–L). Amsterdam.
- Bekavac, L.** (2014). Izvan vremena: Anagrami i materija 'pjesničkog jezika'. *Književna smotra*, 174, 21–31.
- Billon, T.** (1617). *Les presages du bon-heur du roy, et de la France*. Paris: A. Savgrain.
- Culler [Kaler], J.** (1980). *Sosir: osnivač moderne lingvistike* (prev. B. Hlebec). Beograd: XX vek.
- Divković, M.** (1997). *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. Reprint. Zagreb: Naprijed.
- Dragović, D. I.** (2002). Astronomski anagram. Dostupno na <http://static.astronomija.co.rs/razno/zanimljivolanagram/anagrami.htm> [posljednji pristup 11. travnja 2019.].
- Eco, U.** (2004). *U potrazi za savršenim jezikom* (prev. I. Kovač). Zagreb: HENA COM.
- Figure de style.* (2011). Memphis: Books LLC, Wiki Series.
- FreeMann, S.** (2009). Guematria, Temourah et Notariqon. Dostupno na <https://vdocuments.fr/guematria-temourah-et-notariqon-le-mot-guematria-est-un-jeu-de-mot.html> [posljednji pristup 1. prosinca 2019.].
- Goetschel, R.** (2010). *Kabala* (prev. M. Gregorić). Zagreb: Jesenski i Turk – Kulturno informativni centar.
- Jakobson, R.** (1971). La première Lettre de Ferdinand de Saussure à Antoine Meillet sur les anagrammes. *L'Homme*, 11(2), 15–24.
- Jurišić, H. G.** (1995). Pavao Vitezović kao latinist. (Osvrt na neka Vitezovićeve latinska djela). *Senjski zbornik*, 22, 201–224.
- Lachman [Lahman], R.** (2009). Intertekstualnost: pokušaji definisanja pojma. *Polja*, 458, 103–111.
- Lux, V.** (ur.). (1982). *Kabala. Tajni nauk drevnih Hebreja*. Zagreb: Prosvjeta.
- Marotti, B.** (2014). O tumačenju hebrejskih imena u Vitezovićevu 'Lexiconu'. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 40/1(79), 101–214.
- Moretti, V.** (2014). *Jezik i stil latinskih pjesničkih poslovice Pavla Rittera Vitezovića* (doktorski rad). Zagreb: Filozofski fakultet.

- Peleh, S.** (1973). Vitezovićeve priloge zagonetaštvu. *Senjski zbornik*, 5(1), 397–402.
- Starobinski, J.** (1971). *Les Mots sous les mots*. Paris: Gallimard.
- Stepanić, G.** (2015). Jedna strila, čet'ri krila. *Carmina figurata* u hrvatskoj vernakularnoj i novolatinskoj poeziji XVI. stoljeća. *Colloquia Maruliana*, 24(24), 159–173.
- Stepanić, G.** (2016). Formalni eksperimenti u latinskom pjesništvu Pavla Rittera Vitezovića (1652–1713). U A. Jembrih i I. Jukić (ur.), *Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652–1713): zbornik radova s 3. međunarodne kroatološke konferencije* (str. 333–348). Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Šantek, M.** (1975). *Zagonetke anagram i palindrom*. Bjelovar: Čvor.
- Testenoire, P.-Y.** (2012). Littérature orale et sémiologie saussurienne. *En quoi Saussure peut-il nous aider à penser la littérature?* (str. 61–77). Pau: Presses de l'Université.
- Vuletić, B.** (1988). *Jezični znak, govorni znak, pjesnički znak*. Osijek: ICR.
- Zima, L.** (1988). *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*. Pretisak izdanja JAZU iz 1880. Zagreb: Globus.
-

Krešimir Bagić

ff.dubrava@gmail.com

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb
Croatia

Anagram – A very short introduction

Summary

The history of forming anagrams spans from antiquity to the present time. It connects different areas, experiences and discourses – magical rites, religious texts, cryptography and science on one hand and poetry, language, literary theory, social games, and enigmatography on the other. Anagram undermines the stability of discourse and introduces a new perspective on the nature of communication.

The scholars always link Greek poet Lycophron of Halkida and Kabbalah with the origin of anagrams. Lycophron (3rd century BC) formed anagrams by using the names of the Egyptian king Ptolemy II and his sister Arsinoe I in his poem *Alexandra*. Kabbalah, however, uses anagram as an idea of creating the world by means of language. Kabbalist who tries to understand the text of the eternal Torah, disintegrates the existing text into letters and recombines them anew, believing that by doing so a perfect sacred language, from which all the existing imperfect languages are derived, will eventually be decoded.

There are many subcategories and occurrences of anagrams, but the most frequent and popular ones are those of personal name, expression or sentence being anagrammatized. Anagrammatization of names often has a cryptic function, and can be used as praise or criticism. Forming anagrams out of popular expressions provides various opportunities for stylistic and semantic replication. In the past, anagrams were often used in science and literature. Researchers have used them as a good way to keep scientific discoveries. Anagrammatization allowed them to use additional research, before the final disclosure, and safely confirm their discovery without fear that somebody else will reveal it before them. In literature anagram usually appears within the text. Its task is to embellish the discourse, draw attention to the writer's elegance of style, ingenuity and wit. It is particularly common in the visual and avant-garde poetry.

Ferdinand de Saussure undoubtedly marked the recent history and the position of anagrams in rhetoric, semiotics, linguistic and literary theory. The Geneva thinker obsessively read Saturnian, Homeric and Vedic poetry for three years (1906–1909), believing that the names of the heroes, gods, authors, and the like will appear regularly anagrammatized. De

---

Saussure speculated that those texts contain additional sign system, independent of the author's will, that transforms a poetic discourse into a place of mysterious extension of one's own name via syllables and lyrics of the song. One hundred forty-one notebooks, filled with notes about anagrams, testify of his fascination. Saussure's folly' (*la folie de Saussure*), which represents a strong departure from the theory of language introduced in his *Course in general linguistics*, was the subject of numerous treatises (Starobinski, Jakobson, Derrida, Kristeva, Riffaterre, Culler, etc.). Among other things, de Saussure's research of anagrams prompted discussions about the nature of sign, the linearity of the signifier and the logocentrism. Moreover, it was interpreted as a counterpart of Bakhtin's dialogic, and as an important link between the concept of intertextuality and contemporary theories of reading.

This very brief introduction into anagram offers some basic information on the history and practice of anagram forming, singles out typical examples and describes the role this procedure has in contemporary discourses.

Key words: anagram, Kabbalah, logocentrism, letter, sign
